

ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКИХ ЯКОСТЕЙ ПІДЛІТКІВ У ЛІТНЬОМУ ОЗДОРОВЧОМУ ЦЕНТРІ

Сучасний етап розбудови українського суспільства характеризується не лише здійсненням соціально-економічних реформ, а й актуалізацією проблем формування творчої активності майбутніх громадян, яким мають бути притаманні високий професіоналізм, людяність, повага і толерантне ставлення до інших людей їхніх думок і устремлінь, високий патріотизм, бажання працювати на благо своєї Батьківщини.

Відповідно такі важливі завдання, що стоять сьогодні перед суспільством, детермінують необхідність здійснення суттєвих змін та корекції не лише змісту освіти підростаючого покоління, а навіть більше, вони стосуються обґрунтування та розробки ефективної системи виховання особистості, саме такої, яка має втілювати соціально-економічні та культурні засади побудови цілісного, і навіть, на нашу думку, безперервного процесу виховання. Йдеться мова про необхідність узгодження, а у більшості випадків, розробки нової стратегії соціалізації підростаючої особистості. Звідси випливає необхідність об'єднання зусиль загальноосвітніх закладів протягом навчального року і навчально-виховної діяльності літніх оздоровчих центрів, де б дитина не лише оздоровлювалася, що є першочерговою задачею цих центрів, але й продовжувала набувати знання, удосконалювати уміння з їхнім застосуванням у повсякденному житті. Саме такий підхід, на нашу думку, має забезпечити усім громадянам рівні стартові можливості для розвитку й застосування їхніх потенційних можливостей в сучасному соціокультурному середовищі. Отже, актуальність громадянського виховання підлітків саме в літній час на базі літніх оздоровчих центрів значною мірою зумовлюється необхідністю державотворчих процесів на засадах гуманізму, демократії та соціальної справедливості [1].

Саме тому, в основу громадянського виховання підлітків у літніх оздоровчих центрах мають бути покладені демократичні цінності, які є об'єднуючими елементами у процесах життєдіяльності різних етносів і навіть регіонів України. У зв'язку з цим, ефективне формування громадянської культури особистості повністю залежить від ефективності діяльності педагогічних колективів загальноосвітньої школи, позашкільного навчального закладу, літніх оздоровчих центрів, громадських організацій, їхньої ефективної співпраці з сім'єю.

Слід зазначити, що сьогодні у вітчизняній і зарубіжній психолого-педагогічній науці накопичено значний теоретико-прикладний доробок, це, насамперед, обґрунтування та розробка основ формування знань, умінь і навичок взаємодії особистості з навколишнім середовищем як соціальним, так і природним, що відображено у працях Л. Виготського, С. Глазичова, С. Дерябо, Д. Ельконіна, О. Киричука, О. Леонтєва, В. Роменця, С. Рубінштейна, І. Суравегіної, В. Ясвіна та інших.

У контексті зазначеного вище, актуальним стосовно проблеми нашого дослідження є напрацювання в галузі дослідження дитини як суб'єкта життєді-

яльності в соціокультурному і соціоприродному середовищі, що відображено у працях К. Абульханової-Славської, Б. Ананьєва, Ю. Бабанський, Г. Балла, І. Беха, Л. Божович, П. Блонського, Я. Коломенського, С. Максименка, В. Рибалки, Г. Шукіної та інших.

Важливим компонентом, який має бути актуалізовано в навчально-виховній діяльності літнього оздоровчого центру є розгляд проблеми активності дитини як суб'єкта процесу навчання і виховання, що також частково охарактеризовано у працях В. Лозової, А. Макаренка, Т. Сущенко, М. Сметанського, Г. Троцько та інших.

Враховуючи зазначене вище та актуальність проблеми формування громадянських якостей дітей та підлітків, метою та завданнями статті є аналіз і характеристика концептуальних засад, теоретичних підходів, форм і методик формування цих важливих особистісних якостей підлітків у виховному процесі літнього оздоровчого центру.

Аналіз філософської, психологічної та педагогічної літератури дав змогу визначитися з сутністю поняття «громадянське виховання», що за нашим трактуванням є довготривалим процесом формування громадянськості як інтегрованої якості особистості, який об'єднує в собі суспільну й приватну сфери і дає змогу у майбутньому відчувати себе соціально, політично, юридично і морально дієздатною та захищеною.

Взявши за основу охарактеризоване вище поняття та проаналізувавши його сутність, ми дійшли висновку, що громадянськість, як психолого-педагогічна і соціально-культурологічна категорія є, насамперед, багатоаспектною духовно-моральною якістю, і, водночас, світоглядною та психологічною характеристикою особистості, які в сукупності забезпечують реальні можливості для втілення в життя соціальних, політичних і громадянських прав, а отже інтеграції майбутнього громадянина в сучасне соціокультурне середовище.

Разом з тим, ми переконані, що сформувати означені якості особистості неможливо без формування її наукового світогляду та відповідно ціннісно-мотиваційної сфери. Однак, цей процес не буде логічно завершеним, оскільки набуття системи знань, формування мотивації до їхнього застосування це лише перший етап на шляху становлення майбутнього громадянина. Важливим, і навіть основним завданням є створення умов для практичної перевірки та втілення здобутих знань і умінь самою ж особистістю в практичній діяльності. Продовжуючи цю думку, можемо констатувати, що важливу роль у цих процесах відіграють всі ланки освіти і виховання підростаючої особистості, насамперед, загальноосвітня школа, позашкільний, а в контексті вибудови логічного шляху цілісності процесів навчання і виховання відповідно – літній оздоровчий центр. Саме у складі тимчасових дитячих об'єднань в літній час підлітки мають необмежені в часі і географічних межах можливості удосконалювати свої знання, набувати нових, формувати уміння і навички їхнього практичного застосування. Звідси ми робимо висновок, що формування громадянських якостей підлітків відбувається лише в логічно вибудованій виховній системі, якій притаманна наступність та послідовність їхнього залучення до різноманітної за складністю

навчально-виховної роботи, з урахуванням їхніх вікових можливостей, інтересів та потреб. Тобто, йде мова про визначення і застосування низки наукових підходів у процесі формування громадянськості, обґрунтування, розробку та запровадження таких педагогічних умов у виховний процес літнього оздоровчого центру, які б забезпечували формування і розвиток духовно-моральних якостей і наукового світогляду особистості [2].

Однак, останнє, як підтверджують результати нашого дослідження, стає можливим за умови врахування конкретно-історичних умов, регіональних, етнічних особливостей життєдіяльності підростаючої особистості, як члена окремої громади і, навіть, суспільства в цілому. Проте, за результатами аналізу широкої педагогічної практики, сформувані в кожній особистості певні громадянські якості є лише першою частиною, першим етапом вирішення означеної нами проблеми. Не менш важливим є вироблення уміння для реальної включеності кожної особистості у суспільно значущу діяльність у межах літнього оздоровчого центру. Саме у процесі організації і здійснення такої роботи перевіряються на практиці сформованість відповідних громадянських якостей особистості.

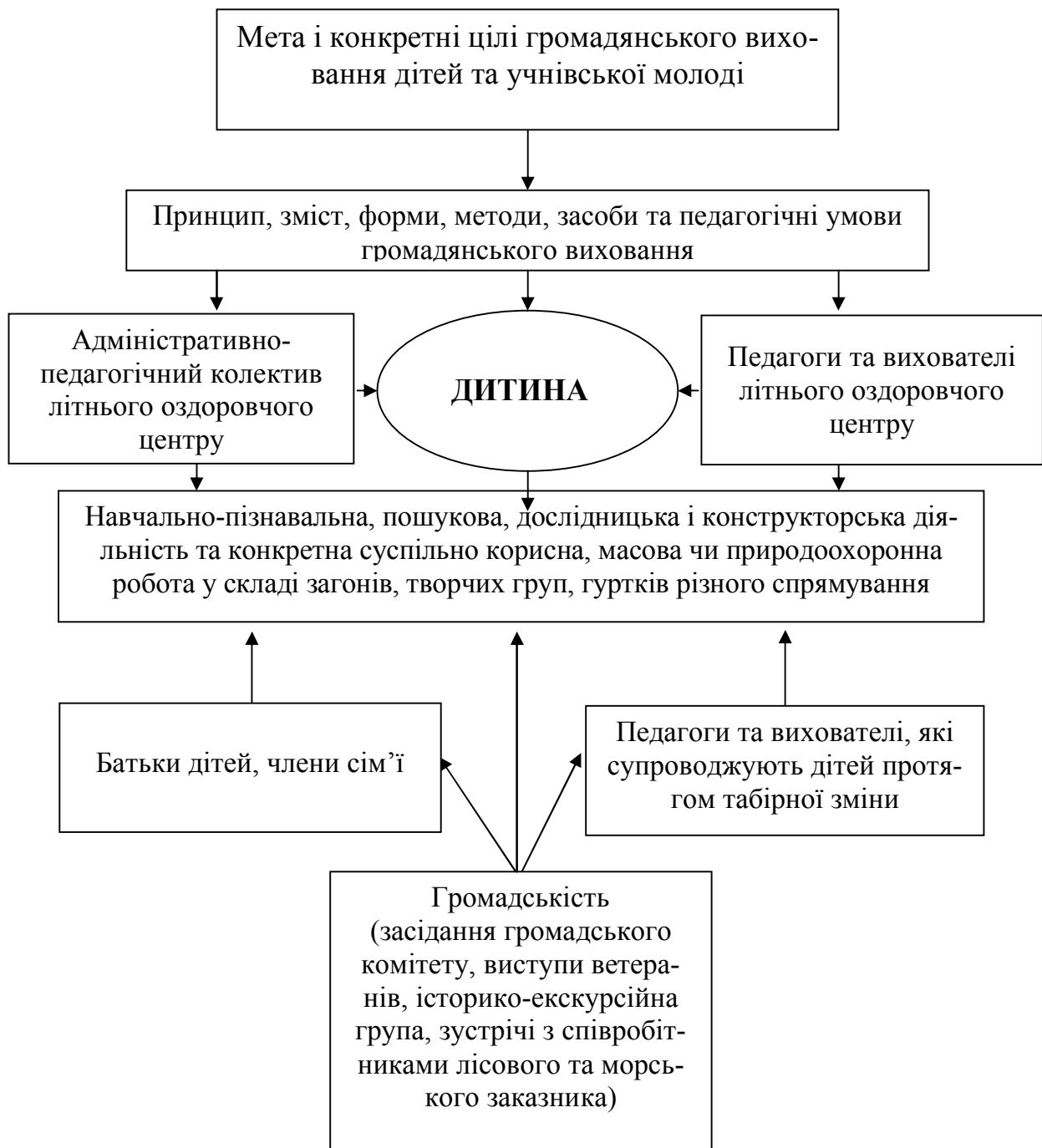
Це актуалізує необхідність здійснення громадянського виховання не тільки в загалі дітей та підлітків окремого загону літнього оздоровчого центру, а набагато ефективніше із залученням в організації дозвілля конкретної особистості чи окремої групи дітей. Тому особливого значення в організації і здійсненні літнього оздоровчого сезону в центрі «Примор'є» ми надаємо застосуванню особистісно-орієнтованого підходу до процесу громадянського виховання кожної окремої дитини, чітко диференціюючи як зміст громадянського виховання, так і форми та методи, які нами застосовуються [3; 4]. Як підтверджує багаторічний досвід, саме такий підхід дає змогу, вивчивши у перші дні перебування дітей в нашому літньому оздоровчому центрі їхні інтереси, запити і бажання, досить логічно вибудувати весь процес відпочину дітей і відповідно комплекс навчально-виховних заходів, метою яких є громадянське виховання особистості. У результаті вдається досить ефективно задовольнити інтереси дітей, організувати не лише їхнє змістовне дозвілля, але й надати змогу здобути додаткові знання і сформувані чи удосконалити уміння та навички з їхнім використанням на практиці. Тим самим конкретизується змістове наповнення виховної роботи в літньому оздоровчому центрі, а сама навчально-виховна діяльність педагогічного колективу спрямовується на задоволення цих інтересів та запитів, тобто є всі підстави стверджувати, що за таких умов центром освітньої і виховної системи є особистість дитини. Цей підхід дає змогу віднайти найбільш ефективні шляхи формування у кожній дитини ціннісної сфери, а тому з'являється реальна можливість реалізувати демократичну модель її виховання в дусі громадянськості.

Саме тому, системний підхід у здійсненні громадянського виховання, перебуваючи у тісній взаємодії з попереднім науковим підходом, забезпечує не лише розгляд багаторівневих і комплексних процесів формування громадянськості дитини різного віку, але й дає змогу в умовах літнього оздоровчого

центру створювати навчально-виховне поле для ефективного здійснення цих процесів у певній системі і взаємодії всіх соціальних інститутів – педагогів, вихователів, техперсоналу, керівництва центру, батьків дітей та педагогічних працівників, які супроводжують групи дітей протягом усієї табірної зміни.

Схематично модель громадянського виховання дітей у літньому оздоровчому центрі «Примор'є» має такий вигляд (схема 1.).

Модель громадянського виховання у навчально-виховному процесі літнього оздоровчого центру «Примор'є»

Оскільки навчально-виховний процес, дозвіллевий час, гурткові і клубні заняття у літньому оздоровчому центрі «Примор'є» будуються на певних дидактичних принципах, то і процес громадянського виховання особистості дитини, за нашим висновком, в таких центрах, враховуючи специфіку їхньої діяльності, також має підпорядковуватись принципам: демократизації, гуманізації та гуманітаризації, культуровідповідності; системності, наступності і безперервності, комплексності та міждисциплінарної інтегративності, самостійності і активності особистості; інтеркультурності [3]. Саме останній принцип викликає найбільшу зацікавленість більшості педагогів чи вихователів інших літніх оздоров-

чих центрів, які відвідують наш центр під час проведення наших конференцій, відкритих чи методичних днів. Принцип інтеркультурності, за нашим трактуванням, передбачає інтегрованість української національної культури в контекст європейських і світових цінностей, у загальнолюдську культуру, тоді у процесі його реалізації і відбувається входження і усвідомлення особистістю цінностей світової культури. Слід зосередити увагу на тому, що дитячий колектив літніх оздоровчих таборів багатонаціональний, так як і колектив педагогів та вихователів центру, тому ми вже переконалися, що застосування цього принципу у повсякденній навчально-виховній роботі з дітьми забезпечує глибоке розуміння і духовний зв'язок особистості з власною національною культурою, історією свого народу. Отже, узагальнюючи, ми визначаємо метою громадянського виховання в літньому оздоровчому центрі – формування свідомої, соціально активної, інтелектуально і духовно розвиненої, компетентної особистості, патріота – якому притаманна відданість у служінні Батьківщині.

Продовжуючи розгляд проблеми і доповнюючи попередню думку необхідним, на нашу думку, є розгляд деяких теоретичних аспектів формування змісту громадянського виховання дітей та учнівської молоді саме в літній період – в літніх оздоровчих центрах. Серед них першим нами визначено спрямування змісту громадянського виховання на формування і розвиток патріотизму, національної самосвідомості – любові до свого народу, до України. З останнім, безпосередньо пов'язано формування моральності особистості, яка включає в себе совість і чесність, доброту і милосердя, національну гідність і справедливість, терпимість і повагу до своєї родини, роду, інших людей.

Зазначені вище якості особистості дитини, за нашими висновками, тісно пов'язані з правилами поведінки і співіснування особистості в соціумі – тобто, формування культури поведінки особистості є важливим завданням діяльності педагогів та вихователів літнього оздоровчого центру. Ми стоїмо на тих позиціях, що загальна культура дитини складається з моральної, естетичної культури праці, екологічної, тобто культури поведінки і діяльності в навколишньому середовищі. Ставлення особистості до навколишнього середовища виявляється в її поведінці і діяльності в докільлі, тому вироблення умінь співіснувати з природою на паритетних позиціях сьогодні є одним з важливих завдань громадянського виховання дітей в літніх оздоровчих таборах.

Наступною важливою позицією, як свідчать результати нашого дослідження, є розвиток у дитини мотивації до праці як індивідуальної, так і колективної, тобто усвідомлення життєвої необхідності трудової активності, ініціативи у вирішенні поставлених завдань (прибирання території центру, кімнат, берегу моря від сміття, догляд за посадженими рослинами). Головним тут виступає готовність особистості до розвитку творчих рис, творчої самосвідомості, розвитку творчих якостей інтелекту, постійного зростання потенціалу творчої діяльності, формування психічних якостей творчої особистості та її творчої спрямованості [2].

Важливе на нашу думку місце, яке з кожним роком набуває все більшої актуальності у змісті громадянського виховання, посідає формування культури міжетнічних стосунків, яка на макрорівні сприяє реалізації взаємозалежних ін-

тересів етносів і народностей у процесі економічного і політичного життя суспільства, а на мікрорівні, у межах дитячо-педагогічного колективу літнього оздоровчого центру – розвитку комунікативних умінь, терпимості і толерантного ставлення до будь-яких проявів у поведінці і діяльності інших чи думок, якщо вони не вступають у протиріччя з нормами суспільної моралі.

Отже, ми переконані, що актуальність громадянського виховання особистості дитини посилюється сьогодні внутрішніми соціальними і політичними процесами, тому вся навчально-виховна робота у літньому оздоровчому центрі «Примор'є» насичена різними аспектами громадянського виховання. Провідне місце тут посідають активні форми і методи, серед яких – інноваційні, а саме: ситуаційно-рольові та інтелектуальні ігри, соціально-психологічні тренінги, ігри-драматизації тощо, так і традиційні: бесіди, семінари, конференції, різноманітні масові заходи, диспути, лекції та ін.

Важливим сьогодні є залучення до вирішення проблем громадянського виховання сім'ї та громадських організацій, саме тих, змістом діяльності яких є формування громадянських якостей особистості. У сукупності застосування означених форм і методів в навчально-виховному процесі літнього оздоровчого центру має, на нашу думку, забезпечити формування у свідомості особистості когнітивні, нормативні та поведінкові норми, набуття умінь та навичок адаптації до нових суспільних відносин, а отже, стимулювати розвиток самоорганізації як у поведінці, так і в діяльності та її наслідках для соціального і природного середовища [6].

Отже, можемо констатувати, що сьогодні особливої актуальності набуває проблема залучення всіх інститутів, які забезпечують різні аспекти виховання особистості дитини чи підлітка, тому вони не можуть залишатися індеферентними виконавцями свої навчальних чи виховних планів, а мають координувати їхній зміст зі змістом всієї навчально-виховної роботи в системі національної освіти України. Останнє дає підстави для визначення ряду основних напрямів реалізації громадянського виховання дітей та підлітків у навчально-виховному процесі літнього оздоровчого центру, а саме:

- активізація процесів демократизації, гуманізації та гуманітаризації виховного процесу, переорієнтація діяльності педагогічного колективу центру на особисто-орієнтовані методики виховання дітей та підлітків;
- наукове обґрунтування та розробка науково-методичного та інструктивно-методичного забезпечення проблематики громадянського виховання дітей та підлітків, організація і проведення в літній час на базі літніх оздоровчих центрів науково-практичних семінарів і конференцій з проблем громадянського виховання;
- створення експериментальних майданчиків для розробки та експериментального апробування інноваційних форм та методик громадянського виховання особистості на базі літніх оздоровчих центрів;
- посилення процесів демократизації в управлінні навчально-виховною діяльністю літніх оздоровчих центрів, удосконалення змісту, форм і методів виховної діяльності, розробка власних, або ж адаптованих до місцевих умов навчальних програм і методик громадянського спрямування.

Таким чином, розробка і характеристика визначених нами напрямів і підходів до проблеми громадянського виховання не вичерпує всіх її аспектів, подальших досліджень вимагають проблеми психолого-педагогічної підготовки педагогічних кадрів для роботи в літніх оздоровчих центрах з морального, екологічного, естетичного виховання, виховання любові до праці. Не менш важливою є проблема науково-методичного забезпечення навчально-виховного процесу та організації змістовного дозвілля дітей та підлітків в літніх оздоровчих центрах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності // Педагогічна газета. – 2000. – № 6(172). – С. 4-6.
2. Концепція позашкільної освіти // Інформаційний збірник Міносвіти України. – 1997. – № 7. – С. 22-32.
3. Бабанский Ю.К. Оптимизация процесса обучения: Общедидактический аспект. – М.: Педагогика, 1977. – 254 с.
4. Щукина Г.И. Роль деятельности в учебном процессе. Кн. для учителя. – М.: Просвещение, 1986. – 144 с.
5. Положення про позашкільний навчальний заклад. Освіта України. Нормативно-правові документи. – К.: Міленіум, 2001. – С. 252-263.
6. Пустовіт Г.П. Позашкільна освіта: сутність, мета, перспективи // Рідна школа. – 2003. – № 2. – С. 14-19.